

(порівняльно-правовий аналіз). *Університетські наукові записки*. 2011 р. № 1. С. 40-46.

4. Абрамова Д. С. Зарубіжний досвід формування та реалізації мовного законодавства і можливості його використання в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 248-254.

Олійник Ю.В.

викладач кафедри теорії

та історії держави і права

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

СУТТЄВІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Права людини є складним багатовимірним явищем, яке має еволюційний характер. Протягом історії розвитку людства вплив прав людини на всі явища і фактори соціальної дійсності був значним. Люди визначали природу, сутність закону, його зміст і спосіб дії. Навіть термін «етика прав людини» з'явився, щоб обґрунтувати загальний статус прав людини і вказати, що кожна людина повинна керуватися ними у своїх діях.

Різні етапи розвитку суспільства відповідали індивідуальним уявленням про права окремої особистості, про те, що дозволено і заборонено в її поведінці. Ці ідеї знайшли вираження в праві, в його функціях, у законодавстві та правозастосуванні, у політиці, в економіці, в соціальних та державних інститутах. Правовий статус особи, її роль і значення в суспільстві, можливість її самореалізації, ефективність і адекватність механізму реалізації і захисту прав і свобод людини, а також значення правової системи і всі закони залежали від цього.

Проведений аналіз історичних документів і наукових праць з історії держави і права дозволяє зробити висновок про те, що світова спільнота пройшла значний шлях у визнанні та гарантуванні права на правничу допомогу в його сучасному розумінні та обсязі. За допомогою найважливіших правових пам'яток в історії людства можна простежити, як окремі елементи права на правничу допомогу розвивалися відповідно до потреб часу і, нарешті, об'єднувалися в єдину, загально визнану структуру, сформульовану в основних міжнародних договорах з прав людини.

Конституційний Суд України зазначає, що забезпечення права кожного на правову допомогу згідно з частиною другою статті 3 статті 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи належного рівня правової допомоги. Такі зобов'язання вимагають встановлення порядку, умов і способів надання такої допомоги в законах України та інших правових актах. Проте не всі спеціальні закони України, зокрема процесуальні норми, містять норми щодо реалізації такого права, що

може призвести до обмеження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу [1].

Право на правову допомогу передбачено:

- засадничими положеннями Конституції України, зокрема, статті 24, яка утверджує рівність громадян у їх конституційних правах та рівність перед законом, рівність прав жінки і чоловіка, включно і їх рівні можливості щодо правового захисту [3].

- положеннями відповідних профільних законів України, зокрема, «Про безоплатну правову допомогу» та «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у яких законодавець послуговувався сталим поняттям «правова допомога», його структурою (видами «правової допомоги») та вищенаведеною його дефініцією [4].

Конституційний Суд України, як орган, що вирішує питання про відповідність Конституції України законів України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року констатував відповідність вищевказаних змін Основному Закону та резюмував, що пропонується для доповнення Основного Закону Української держави стаття 131⁻² *не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина*, а зміни до частини першої статті 59 Основного Закону України стосовно права кожного на професійну правничу допомогу (ст.131⁻²) враховують той факт, що саме адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права кожного на захист від кримінального обвинувачення та представництво його інтересів у суді (п. 3.17. Висновку) [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 чинного Закону України «Про безоплатну правову допомогу», правом на правову допомогу, згідно з Конституцією України та законодавством, наділені усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Зі змісту вказаного нормативно-правового акта випливає, що різновидом правової допомоги є безоплатна первинна правова допомога (законодавець визначає її як вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 1 ст. 7 аналізованого Закону) [2].

У ст. 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» законодавець визначив суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги та включив у цей перелік органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичних та юридичних осіб приватного права; спеціалізовані установи та центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [2].

Також у ст. 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» суб'єкт законотворчості надає визначення поняття «право на безоплатну правову допомогу», з якого випливає, що така конституційно гарантована можливість надається громадянину України, іноземцю, особі без громадянства, включно і біженцю чи особі, яка потребує додаткового захисту, і передбачає отримання в повному обсязі безоплатної первинної правової допомоги, а у випадках, передбачених нормами національного законодавства, певній категорії осіб гарантується можливість отримати й безоплатну вторинну правову допомогу [2].

Крім цього, слід погодитися з ученими, які вказують, що якщо існує безоплатна правова допомога, то з ймовірністю побутує і платна правова допомога (зокрема, мова йде про договір про надання правової допомоги адвокатом, відповідно до якого клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору та ін. (п. 4 ч. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Отже, вищевикладене підстави для виокремлення таких суттєвих ознак поняття надання правової допомоги:

- є складовою механізму захисту прав людини;
- зводиться до надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення;
- суб'єктами її надання є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, а також спеціалізовані установи та центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- надається як безоплатно (первинна та вторинна безоплатна правова допомога), так і на підставі договору про надання правової допомоги адвокатом;
- гарантована кожному.

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> (дата звернення: 18.06.2023).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/print>. (дата звернення: 18.06.2023).

3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 18.06.2023).

4. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16#Text>. (дата звернення: 18.06.2023).